

РОЗДІЛ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.9

DOI: 10.31732/2708-339X-2025-16-B9

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ НАГОРОДИ «ГЕРОЙ УКРАЇНИ»

Загребельна Н.А.,

кандидат юридичних наук,

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113

e-mail: NataliaZa@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3390-7149>

LEGAL STATUS OF THE STATE AWARD «HERO OF UKRAINE»

Zahrebelna N.A.,

Ph.D. in Law, «KROK» University

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: NataliaZa@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3390-7149>

*Тільки вчинок може довести,
що в серці живе справжній Герой*

Анотація. У статті досліджено правовий статус державної нагороди «Герой України», зазначено, що державна відзнака є однією з найвищих форм визнання заслуг громадян перед державою, що символізує героїзм і самопожертву. Звання присвоюється за видатні досягнення у військовій справі, охороні правопорядку та в надзвичайних ситуаціях. Станом на 27 лютого 2025 року нагороду отримали 1074 особи, серед яких 802 – з орденом «Золота Зірка». Згадано приклад мужності Героя України Анатолія Француза, який врятував заручницю під час міжнародної операції. Зазначено, що нагорода може бути присвоєна як громадянам України, так і іноземцям, що свідчить про міжнародний характер визнання. Аналізується, що нагороди відображають національні цінності та є інструментом розвитку громадянського суспільства. Правовий статус нагороди передбачає можливість посмертного присвоєння звання. Досліджено, що нагорода стимулює активність громадян і формує позитивний імідж держави. Нагорода має величезне значення для виховання молоді, підкреслюючи важливість героїзму. Вивчено, що державна нагорода «Герой України» слугує символом національної гордості та єдності. Нагорода допомагає формувати взаємоповагу між поколіннями, забезпечуючи передачу цінностей. Яскравим прикладом є постать Анатолія Йосиповича Француза, який став символом мужності та відваги не лише на рівні держави, а й у колективі Університету «КРОК», де згуртував колектив однодумців, створив міцний фундамент для розвитку наукової спільноти.

У статті також розглянуто питання етики нагородження, що підкреслює значущість прозорості процесу. Нагорода формує культурні традиції шанування героїв, підвищуючи рівень патріотизму. Висновки свідчать про важливість соціального визнання та підтримки героїв у сучасному суспільстві.

Ключові слова: Герой України, нагорода, патріотизм, громадянське суспільство, національна ідентичність.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 6.

Abstract. The article examines the legal status of the state award «Hero of Ukraine,» noting that the state award is one of the highest forms of recognition of citizens' merits before the state, symbolizing heroism and self-sacrifice.

The title is awarded for outstanding achievements in military affairs, law enforcement, and in emergency situations. As of February 27, 2025, 1074 people have received the award, including 802 with the Order of the Golden Star. The example of the courage of the Hero of Ukraine Anatoly Frantsuz, who saved a hostage during an international operation, is mentioned. It is noted that the award can be awarded to both citizens of Ukraine and foreigners, which indicates the

international nature of the recognition.

It is analyzed that the awards reflect national values and are an instrument for the development of civil society. The legal status of the award provides for the possibility of posthumous awarding of the title. It is studied that the award stimulates the activity of citizens and forms a positive image of the state. The award is of great importance for the education of youth, emphasizing the importance of heroism. It has been studied that the state award «Hero of Ukraine» serves as a symbol of national pride and unity. The award helps to form mutual respect between generations, ensuring the transfer of values. A vivid example is the figure of Anatoly Iosypovych Frantz, who became a symbol of courage and bravery not only at the state level, but also in the team of the University «KROK,» where he united a team of like-minded people and created a solid foundation for the development of the scientific community.

The article also considers the issue of award ethics, which emphasizes the importance of transparency of the process. The award forms cultural traditions of honoring heroes, increasing the level of patriotism. The conclusions indicate the importance of social recognition and support for heroes in modern society.

Keywords: *Hero of Ukraine, award, patriotism, civil society, national identity.*

Formulas: *0, fig.: 0, tab.: 0, bib.: 6.*

Постановка проблеми. Правовий статус державної нагороди «Герой України» є важливим аспектом, що потребує детального аналізу в контексті сучасних соціально-політичних викликів. Незважаючи на визнання героїзму та самопожертви, існує потреба у з'ясуванні, яким чином правові норми, що регулюють нагородження, відповідають міжнародним стандартам. Важливим є також дослідження механізмів, що забезпечують прозорість і підзвітність процесу нагородження, адже це впливає на суспільне сприйняття даної нагороди. Окрім того, виникає питання про те, як статус нагороди може впливати на формування національної ідентичності та громадянської свідомості. Необхідно з'ясувати, чи є процедурні аспекти нагородження достатньо гнучкими для адаптації до змін у суспільстві та політиці. Останнім часом нагорода «Герой України» стає символом боротьби за свободу, і важливо вивчити її роль у формуванні позитивного іміджу держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Публікації українських науковців, зокрема А. Майдебуря, Д. Коритько, О. Кузьменко, І. Ковбас, С. Стеценко, що стосуються державної нагороди «Герой України», вказують на зростаючу увагу до її правового статусу, соціального значення та впливу на національну ідентичність. У наукових статтях акцентується на важливості героїзму як соціального конструкту, що відображає цінності та ідеали суспільства, а також на ролі нагороди у формуванні патріотичних настроїв серед громадян. Публікації в медіа висвітлюють соціальні аспекти нагороди. Дослідження міжнародного досвіду нагородження вказують на те, що українська система має свої унікальні риси, які потребують переосмислення в контексті глобальних стандартів.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Недостатньо вивченими залишаються механізми контролю за прозорістю та підзвітністю процесу нагородження, що може викликати питання щодо справедливості та об'єктивності. Відсутність порівняльних досліджень, які б аналізували нагороду «Герой України» в контексті міжнародного досвіду, що може підказати шляхи для вдосконалення української системи нагородження. Недосконалість правового регулювання, що стосується можливості оскарження рішень про нагородження, потребує більш детального вивчення для забезпечення правової справедливості та захисту інтересів громадян.

Формулювання цілей статті. Метою статті є комплексний аналіз правового статусу державної нагороди «Герой України» та вивчення її впливу на формування національної ідентичності та громадянської свідомості в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна відзнака «Герой України» є однією з найвищих форм визнання заслуг громадян перед державою, що символізує героїзм, самопожертву та відданість у боротьбі за незалежність і територіальну цілісність країни. Вона була заснована 16 березня 2000 року, і її правовий статус закріплений у Законі України № 1549-III «Про державні нагороди України». Ця нагорода має на меті відзначати видатні досягнення в різних сферах, зокрема у військовій справі, охороні правопорядку, а також у надзвичайних ситуаціях. Станом на 27 лютого 2025 року оприлюднені укази щодо присвоєння звання «Герой України» 1074 особам. Орден «Золота Зірка» отримали 802 особи, орден Держави – 272 [1].

Прикладом мужності, що вартує особливого визнання, є вчинок Героя України

Анатолія Йосиповича Француза. «У квітні 2002 року брав участь у міжнародній операції з визволення заручниці та знешкодження трьох терористів, які здійснили розбійний напад на банк у Німеччині. На викраденому там автомобілі злочинці, проїхавши Польщу, добралися аж до передмістя Рівного. Анатолій Француз добровільно визвався заручником терористів і звільнив заручницю. Вчинок генерал-майора міліції під час цієї операції здобув високу позитивну оцінку в Україні та за кордоном. Указом Президента України Леоніда Кучми від 15 квітня 2002 року за особисті мужність і героїзм, виявлені при затриманні міжнародної терористичної групи і звільненні заручниці начальнику Управління МВС України в Рівненській області генерал-майору міліції Анатолію Йосиповичу Французу присвоєно звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка» [2].

Важливим аспектом є те, що відзнакою «Герой України» може бути нагороджений як громадянин України, так і іноземець. Це свідчить про міжнародний характер визнання героїзму та самопожертви, що виходить за межі національної ідентичності. Герой України Михайло Жизневський був іноземцем. Присвоєння йому звання Героя стало можливим після прийняття Верховною Радою у квітні 2017 року поправки до Закону України «Про державні нагороди України», відповідно до якої це звання може бути присвоєно, як виняток, посмертно іноземцю-учаснику Революції Гідності, нагородженому орденом Героїв Небесної Сотні.

Дослідження конституційно-правового статусу державних нагород в Україні А. Майдебури вказує на значущість нагородної справи, оскільки державні нагороди є віддзеркаленням нації, інструментом для активізації та розвитку громадянського суспільства й навіть символом державності. Він зазначає, що нагороди можна класифікувати на матеріальні та нематеріальні. Державна нагорода «Герой України» віднесена до нематеріальних нагород, адже її суть полягає у визнанні героїзму особи, а не тільки у фізичному прояві нагороди, такому як медаль.

А. Майдебура виділяє й інші характеристики нагород, зокрема, що нагороди призначаються за вчинення певних дій і мають мету надання почесней конкретній особі. Це підкреслює, що «Герой України» є не лише матеріальним визнанням, а й символом мо-

ральної підтримки та героїзму [3].

Нагорода присуджується за особливі заслуги, які сприяють зміцненню української державності та демократії. Процедура нагородження передбачає подачу пропозицій від державних органів, громадських організацій, а також від інших установ, що мають право на ініціювання таких пропозицій. Президент України, як глава держави, має право приймати рішення про нагородження, що надає цій відзнаці особливого статусу. Правовий статус нагороди також передбачає, що вона може бути присуджена посмертно.

З моменту заснування нагороди, тисячі медалей були вручені за проявлену відвагу в умовах війни, що триває на території України. Актуальність нагороди зростає в умовах сучасних викликів, адже вона стає символом національної гордості та єдності. Нагороджені отримують медаль та грамоту, а також мають право на соціальні пільги: щомісячні виплати в розмірі трьох мінімальних заробітних плат, надбавки до пенсії, пільги зі сплати зборів, мита, податків, безкоштовне лікування в санаторіях і на курортах, забезпечення ліками, доступ до культурних і освітніх програм тощо [4]. Держава надає підтримку тим, хто проявив героїзм у важкі моменти для країни, а також підкреслює важливість соціального визнання.

Ця нагорода не лише відзначає індивідуальні досягнення, але й формує колективну пам'ять про героїзм, що має значення для національної ідентичності. Правовий статус нагороди «Герой України» відповідає міжнародним стандартам, що визначають критерії для визнання героїзму та видатних заслуг. У цьому контексті, нагорода отримує нове значення, оскільки вона стає символом боротьби за свободу та незалежність. Нагородження державною відзнакою стимулює активність громадян, заохочуючи їх до прояву громадянської позиції та патріотизму; сприяє формуванню позитивного іміджу держави, яка визнає своїх героїв і підтримує їх.

Правовий статус відзнаки передбачає можливість оскарження рішень про нагородження, що є важливим елементом правової держави, оскільки це забезпечує прозорість і підзвітність процесу нагородження. З огляду на світові практики, нагорода «Герой України» займає своє місце серед аналогічних нагород в інших країнах, що свідчить про важ-

ливість міжнародного визнання героїзму.

Правовий статус цієї нагороди підлягає періодичному перегляду з метою адаптації до нових викликів і потреб суспільства. Державні органи спільно з експертами аналізують практику нагородження та вносять зміни до законодавства, щоб забезпечити актуальність і справедливість процедури нагородження. Таким чином, правовий статус державної відзнаки «Герой України» є важливим елементом системи державних нагород, що відзначає героїзм і відданість громадян.

Ця нагорода слугує потужним символом національної гордості та прикладом для наслідування, підкреслюючи цінність людської відваги в умовах сучасних викликів. Водночас, вона виконує функцію соціального визнання та підтримки тих, хто проявив героїзм на благо країни.

Зростаюча увага до цієї нагороди відображає потребу суспільства у визнанні і підтримці тих, хто ризикує життям заради майбутнього країни. Нагорода «Герой України» має також величезне значення для виховання наступних поколінь, формуючи у них почуття гордості за свою країну та її героїв. Оскільки молодь стає свідками героїзму в сучасних подіях, таких як війна в Україні, важливо, щоб вони розуміли значення цієї нагороди та цінували внесок наших воїнів.

Історія нагороди «Герой України» не є статичною; вона постійно еволюціонує, пристосовуючись до змін у суспільстві та політиці. Наприклад, під час військових дій, таких як анексія Криму та повномасштабне вторгнення військ РФ на територію України, нагорода стала інструментом моральної підтримки для військовослужбовців і волонтерів, які ризикують своїм життям заради захисту країни.

Важливим є також те, що нагорода «Герой України» служить каталізатором для обговорення цінностей, які визначають українське суспільство. У контексті глобалізації та інтеграції в європейські структури, питання патріотизму та національної ідентичності набувають особливої ваги. Нагородження героїв сприяє формуванню національної самосвідомості та власної ідентичності, в якій цінності свободи, справедливості та гідності посідають центральне місце.

Символіка нагороди також має велике значення. Орден «Золота Зірка» виготовляється із золота і має форму п'ятикутної зірки, накладеної на вінок із дубового листа.

Ця символіка не лише відзначає індивідуальні досягнення, але й стає частиною національної культурної спадщини. Аналізуючи зарубіжний досвід, можна виокремити різноманітні підходи до нагородження. У законодавстві Вірменії, зокрема, передбачені унормовані обмеження щодо окремих суб'єктів, таких як Президент та депутати Верховної Ради, які не можуть бути відзначені державними нагородами. Це підкреслює важливість етичних аспектів у нагородній практиці. У Японії система нагород має специфічні традиції, зокрема «нагородні сезони», що визначають часові рамки вручення нагород. Таке регулювання надає культурного значення процесу нагородження. Японське законодавство, на відміну від українського, не передбачає пільг для нагороджених. Система нагород у США демонструє різноманітність, зокрема, Золота Медаль Конгресу США може вручатися кілька разів за різні досягнення. У той час, як в Україні почесні звання, зазвичай, не присвоюються повторно [5, с. 9-10]. На міжнародному рівні нагорода «Герой України» сприяє створенню позитивного іміджу України, демонструючи світові, що в країні є люди, готові боротися за свої принципи та цінності. Це визнання може слугувати прикладом для інших країн, які також прагнуть вшанувати своїх героїв і посилити національну ідентичність.

Крім того, нагорода «Герой України» виконує важливу роль у формуванні культурних традицій, пов'язаних із вшануванням героїв. Організація урочистих церемоній нагородження, публікація історій про нагороджених, а також участь громадськості у святкуваннях сприяють формуванню в суспільстві культури визнання і поваги до героїзму. Це, в свою чергу, підвищує рівень патріотизму серед населення, особливо молоді.

Нагорода «Герой України» слугує символом надії і світла, нагадуючи про те, що в найтемніші часи завжди є місце для героїзму та відваги. Важливо, щоб суспільство продовжувало вшановувати своїх героїв, а також підтримувати їхнє прагнення до служіння Україні. Тільки так можна забезпечити успішний розвиток та процвітання держави, в якій кожен громадянин буде відчувати себе відповідальним за своє майбутнє та майбутнє своєї країни.

Загалом, правовий статус державної відзнаки «Герой України» є важливим елементом формування національної ідентич-

ності, що базується на цінностях героїзму, патріотизму та відданості. Він сприяє створенню культури визнання заслуг, що є необхідним для стабільного розвитку демократичного суспільства [6, с. 86]. Нагорода «Герой України» допомагає формувати взаємоповагу між різними поколіннями, забезпечуючи передачу цінностей від старшого покоління до молоді. Вона слугує нагадуванням про те, що навіть у складні часи є герої, готові боротися за справедливість і свободу, надихаючи інших на великі звернення.

Крім того, в умовах сучасних викликів, таких як війна, глобальні конфлікти, зміни клімату та соціальні несправедливості, нагорода «Герой України» слугує прикладом того, як особистий героїзм може впливати на колективні зусилля у вирішенні цих проблем. На-

городжені стають лідерами у своїх громадах, підштовхуючи інших до дій, спрямованих на покращення життя людей навколо. Це також сприяє розвитку волонтерства та громадської активності, що є важливими для зміцнення демократичних цінностей в Україні.

Висновки. Таким чином, правовий статус державної відзнаки «Герой України» не лише вшановує героїзм окремих осіб, але й формує основи для активної громадянської позиції, що є необхідною для розвитку суспільства. Ця нагорода нагадує, що кожен несе свій вклад у боротьбу за справедливість, незалежність та гідність, незалежно від обставин. Таким чином, відзнака «Герой України» продовжує бути символом надії, сили та єдності, що об'єднує людей у прагненні до кращого майбутнього у своїй державі.

Література:

1. Список Героїв України. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 20.02.2025)
2. Родич С. На 70-му році життя у Києві помер колишній голова Волинської обласної державної адміністрації, Герой України Анатолій Йосипович Француз. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0yrzCzLqyRR8CzynkJwzsreZDeaqEwzWJTeNL5VwyoYFzGN3U3VEfABvQrTMM5qXl&id=100014235972279&rdid=Aks8ANG6q6OaArG0 (дата звернення: 20.02.2025)
3. Майдебура А. М. Конституційно-правовий статус державних нагород в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2013. 210 с.
4. Мележик Т. Хто такий Герой України. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/zvannya-geroya-ukrayini-scho-daye-nagoroda-yaki-pilgi-peredbacheni-i-v-yakih-vipadkah-yiyi-mozhut-zabrati-2221273.html> (дата звернення: 20.02.2025)
5. Ковбас І.В. Державні нагороди: новаційні доктринально-правові підходи до виокремлення їх видів. *Правова позиція*. № 2 (27). 2020. С. 7-14.
6. Коритько Д. Нагородне право: стан дослідження проблематики. *Держава і право*: зб. наук. пр.: юрид. і політ. науки; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: Інститут держави і права, 2009. Вип. 44. С. 82-88.

References:

1. List of Heroes of Ukraine. URL: <https://uk.wikipedia.org> (accessed on: 20.02.2025)
2. Rodich S. At the age of 70, former head of the Volyn Regional State Administration and Hero of Ukraine Anatoliy Yosypovych Frantsuz passed away in Kyiv. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0yrzCzLqyRR8CzynkJwzsreZDeaqEwzWJTeNL5VwyoYFzGN3U3VEfABvQrTMM5qXl&id=100014235972279&rdid=Aks8ANG6q6OaArG0 (Accessed February 20, 2025).
3. Maidebura, A. M. (2013). Constitutional and legal status of state awards in Ukraine: dissertation ... candidate of legal sciences: 12.00.02. Odesa. 210 p.
4. Melezhik, T. Who is a Hero of Ukraine. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/zvannya-geroya-ukrayini-scho-daye-nagoroda-yaki-pilgi-peredbacheni-i-v-yakih-vipadkah-yiyi-mozhut-zabrati-2221273.html> (Accessed February 20, 2025).
5. Kovbas, I.V. State Awards: Innovative Doctrinal and Legal Approaches to Distinguishing Their Types. *Legal Position*, №. 2 (27), 2020. P. 7-14.
6. Korytko, D. Award Law: Current State of Research on the Issues. *State and Law: Collection of Scientific Papers: Legal and Political Sciences*; V.M. Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine. Kyiv: Institute of State and Law, 2009. Issue 44. P. 82-88.

Стаття надійшла до друку 23 лютого 2025 року